

Nordisk
kvindelitteraturhistorie

Redigeret af Anne-Marie Mai

Nordisk kvindelitteraturhistorie

Over alle grænser
1990-2015

Syddansk Universitetsforlag 2017

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2017
University of Southern Denmark Studies in Scandinavian Languages and Literatures vol. 133
Sats og omslag: Donald Jensen, Unisats Aps
Omslagsfoto: Jenny Källmann: "Master" (2011)
Tryk: Narayana Press

ISBN 978 87 408 3042 2

Redigeret i samarbejde med KVINFO
Anita Frank Goth
Inger Marie Vennize
Helle Buhl
www.kvinfo.dk/nkl

Nordisk kvindelitteraturhistorie
er publiceret med støtte fra
A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

www.universitypress.dk

Litteraturens mange køn. Nordisk kvindelitteratur i de første tiår af det 21. århundrede Anne-Marie Mai	9
Et godt sted at græde og le hos Helle Helle Per Krogh Hansen	21
Nærhed på afstand hos Hanne Ørstavik Unni Langås	31
Den mørke historie hos Sofi Oksanen Ebba Witt-Brattström	41
Det udstødtes poesi hos Sara Stridsberg Lilian Munk Rösing	53
Jeg – eller mor. Om mor-datter-konflikter hos Auður Jónsdóttir Dagný Kristjánsdóttir	65
Legen og den frygtelige alvor hos Monika Fagerholm Pia Ingström	77
Stemmingsdræbere, familiedramaer og læserkonfrontationer. Immigrations- og adoptionslitteratur i Norden Iben Engelhardt Andersen	89
Burlesk stil og performativ æstetik. Om krop, køn og normalitet? Anne Scott Sørensen	101
Mangfoldige former. Aktuel nordisk børne- og ungdomslitteratur i et kønspektiv Nina Christensen og Mia Österlund	113

Kvindelighedens snubletråde. Chicklit i et nordisk perspektiv Charlotte Jørgensen	127
Nordiske krimidronninger 1990-2015 Jakob Stougaard	141
”Jeg er afvigende. Kan vi drage fordel af det?” Om kønslig ambivalens og kreativitet i den nordiske samtidslitteraturs fortællinger om galskab og psykiatri Camilla Schwartz	153
Nye veje mellem tegnene. Forfatterfunktionens forvandlinger omkring århundredskiftet Jon Helt Haarder	167
Krop + sprog = politik. Nordisk lyrik ved årtusindskiftet Åsa Arping	179
Hadet i kroppen. Sprog, køn og tilhørsforhold i ny grønlandsk litteratur Kirsten Thisted	195
Opgør med skammen over egen kultur og negative selvbilleder. Om køn og etnicitet i samisk og tornedalsk litteratur Anne Heith	207
Gotiske kvindemonstre Yvonne Leffler	219
De sande fortællingers genkomst og forvandlinger Lisbeth Larsson	231

Global søstersolidaritet Elisabeth Oxfeldt	245
Omgivet Dan Ringgaard	257
Litteratur	269

Litteraturens mange køn. Nordisk kvindelitteratur i de første tiår af det 21. århundrede

Af Anne-Marie Mai

I begyndelsen af det 21. århundrede er ideer og forestillinger om køn blevet et af de vigtigste litterære temaer. Både kvindelige og mandlige forfattere har kastet sig ind i en veritabel opdagelse af, hvilke muligheder de sociale og biologiske køn rummer for at skabe nye livsformer, en ny selvfølelse, selvforståelse og indsigt i en global verden. Tematikken omkring køn bliver brugt til at undersøge forestillinger og ideer om det menneskelige, gennemleve sorg, savn, fortidsbindinger, lyst og galskab. En række forfattere ser ud til at give pokker i traditionelle forestillinger om heteroseksualitet, homoseksualitet, transseksualitet og forsøger at formulere en ny ansvarsfølelse over for medmennesket, børnene og livet på jorden ved at spørge til, hvad køn socialt og eksistentielt kan være og blive til.

Flere nordiske kvinder og mænd har oplevet verdenslitterære gennembrud med deres fornyende historier om kønnet og det menneskelige. Sofi Oksanen (f. 1977), Sara Stridsberg (f. 1972), Monica Fagerholm (f. 1961) og Naja Marie Aidt (f. 1963) repræsenterer sammen med Karl Ove Knausgård (f. 1968), Kim Leine (f. 1961) og Einar Mår Gudmundsson (f. 1954) en litterær optagethed af at genlæse den personlige og den nationale historie, se nutiden i øjnene og undersøge transformationer af forestillinger om køn og eksistens. Og blandt de yngre forfattere har vi i Norden såvel grønlandske Niviaq Korneliussen (f. 1990), der i sin debutbog *HOMO Sapienne* (2014) skildrer en ung kvindes liv i et spændingsfelt af køn og etnicitet, som danske Bjørn Rasmussen (f. 1983), der i digtbogen *Ming* (2016) skildrer, hvordan nye eksistentielle og kønslige modi i en mands liv ledsages af sorg, angst, lyst og følelsesmæssigt kaos. Kønnen er i opbrud i den nye nordiske litteratur og bliver sat på programmet i den litterære debat.

En af den nordiske litteraturs debutanter fra 2010'erne, Hanne Højgaard Viemose (f. 1977), tager eksempelvis i artiklen "Forfatteraben" (2016) fat på de litterære kønsroller og stiller kritiske spørgsmål til begrebet "kvindelitteratur". Hun får formuleret et paradoks omkring på den ene

Lærke Posselt. 2015. Jacob. Fra serien Det flydende køn.

side at skrive om kvindelige kropslige erfaringer og på den anden side ikke at opfatte sig selv som ”kvindelig forfatter”:

Jeg tænker egentlig ikke på mig selv som en kvindelig forfatter. På den anden side, i min seneste roman *Mado* har jeg skrevet en del om en kvindes erfaringer med at være gravid og føde børn, få aborter, gå på slankekur, forholde sig til sin krop efter børnefødsler, at være mor, og enlig mor med små børn, at være liderlig, menstruerende, mælkeproducerende, at onanere med fingrene i kussen.

Hun fortæller, hvordan hovedpersonen i hendes debutroman, *Hannah* (2011), både er blevet fortolket som en historie om en ung mand og en ung kvinde, når den i uddrag er blevet læst af skoleklasser. Kønnen er også et litterært blik, som man kan udfordre sig selv og sine læsere med. Om begrebet kvindelitteratur siger hun:

Når nogen giver mig prædikatet ’kvindelig forfatter’ eller taler om ’kvindelitteratur’ tænker jeg, at jeg må være en abe, eller ’den vilde’ som antropologen mødte i junglen for to hundrede år siden og hundrede år senere opdagede kunne tale, blev overrasket og begejstret og begyndte at skrive artikler om dette interessante fænomen. Langt senere fik én den geniale idé at bede aben/kvinden/den vilde selv skrive om at være abe/kvinde/vild.

Hanne Højgaard Viemose har ret i, at litteraturhistorien har haft sine patriarkalske antropologer, der har brugt begreber om kvindelige forfattere til at frasortere kvinder fra den litterære kanon og gøre dem til litteraturens ”aber”. Køn blev i løbet af 1800-tallet simpelthen den vigtigste faktor for et forfatterskabs muligheder for at overleve og opnå kanonisering i de nationale litteraturhistorier.

Derfor stod litteraturforskningen i det 20. århundrede med den kæmpeopgave at genopdage fortidens mange gode og glemte kvindelige forfattere. Det foreliggende værk, *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, repræsenterer kulminationen i de nordiske lande på denne forskningsindsats, som den udspillede sig i årtierne efter 1970. Begrebet kvindelitteratur blev her brugt som et søgebegreb for at få beskrevet alt det, som den mandligt dominerede litterære kultur havde udgrænset.

I samme periode blev ”kvindelitteratur” en parole i et opbrud i den litterære kultur, hvor kvinderne sløjfede de nicher, de var blevet henvist til. En stribe kvindelige forfattere insisterede på en ny litterær mangfoldighed og gav litteraturen plads i både feministiske basisgrupper, på kvindefestivaler og i eksperimentel performancekunst.

I dette opbrud blev der stillet spørgsmålstegn ved kulturens vedtagne betydninger, og begrebet køn blev en indgang til nye historier om livet i de nordiske velfærdsstater.

Det kønnets opbrud, som finder sted i nordisk litteratur i starten af det 21. århundrede, tager således sin begyndelse i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. Midttresseropbruddets hovedpersoner er såvel mandlige som kvindelige forfattere som eksempelvis danske Dan Turèll (f. 1946), norske Eldrid Lunden (f. 1940) og svenske Per Olov Enquist (f. 1934), men kvinderne formulerer, både når det gælder form og tema, en ny dagsorden for skildringen af køn, som får vidtrækkende konsekvenser.

Kvindelitteraturbegrebet står tilbage som et begreb, det kan være nyttigt at have i baghånden. Den svenske forfatter Mara Lee (f. 1973) udtrykker det på denne måde, da hun bliver spurgt om begrebets berettigelse:

Som svar på spørgsmålet om, hvorvidt man så kan tale om kvindelige forfattere, ville det være let at svare nej. Men jeg vil hellere omformulere spørgsmålet: *Hvornår* kan man tale om kvindelige forfattere? Jeg tror, der kan være en pointe i at gøre det en gang imellem. Det er ikke en mulighed, vi bare skal frasige os. For der er rigtig mange gange, hvor det er vigtigt at hævde sit køn. Men så er der de gange, hvor noget bare bliver klumpet sammen under et lidt tilfældigt begreb.

At den gamle historie om kvinderne og aberne, som Hanne Højgaard Viemose skildrer, stadig spøger, kan den norske forfatter Linn Ullmann (f. 1966) bevidne. Hun fortæller om, hvordan hun blev inviteret til bogmesse i Frankrig og sammen med en række andre kvindelige forfattere blev anbragt i en slags skammekrog:

– En gang på en festival i Paris, ble jeg inviteret sammen med mange andre forfattere. Så opdaget jeg at jeg og de andre kvinnene skulle klumpes sammen og intervjues under samme overskrift: 'Evas hjørne'. Jeg klarte ikke holde meg. 'Det er naivt å spørre, men hva er Evas hjørne? Ingen av oss heter jo Eva', spurte jeg arrangøren. Det foregikk på e-post, men svaret står for meg med fransk aksent 'oh, men du færrztår, dere æhr Eva, derre æhr quinnen!' Vel, hvor er Adams hjørne, spurte jeg.

Begrebet kvindelitteratur har netop siden slutningen af 1970'erne været en overskrift og et søgebegreb for en litteraturkritisk modstand mod en sådan nedværdigende deklassering og urimelig udgrænsning af kvindelige forfattere.

Nødråb og nye kataloger

I Norge åbner Bjørg Vik (f. 1935) i 1966 for en kritisk tematisering af velfærdslivets kvindeliv i sin *Nødros fra en mjuk sofa*. Det nye velfærdslivs overfladiskhed og kedsommelighed rammer i særlig grad kvinderne, som befinder sig i centrum af den omsiggribende konflikt mellem traditionelle og nye kønsroller. I Danmark leverer Charlotte Strandgaard (f. 1943) i 1965 i sin debutbog *Katalog* en uvant nøgtern beskrivelse af en ung kvindes oplevelser med parforhold, graviditet og fødsel. Moderskabet beskrives kropsligt og konkret, helt uden de mere eller mindre florumvundne mytologiseringer, som både modernismen og realismen i det 20. århundrede tendentielt havde dyrket. I Sverige indtræffer en afgørende vending i Kerstin Ekmans (f. 1933) forfatterskab, da hun i 1967 offentliggør romanen *Pukehornet*. Ekman, der hidtil havde skrevet kriminalromaner, tematiserer her direkte forfatterens muligheder for at eksperimentere med de historier og menneskeskæbner, hun fortæller om. *Pukehornet* demonstrerer med sin skildring af en falleret redaktør og en gammel, sær kvinde, at litteraturen kan åbne et rum for forskelligt kønnede fortolkninger. Læseren snarere end forfatteren bliver fortællingens autoritet, idet der anlægges et dobbeltblik, som anskueliggør, at mandens og kvindens blik på begivenheder og historier kan være højst forskellige.

I 1970'erne sætter opbruddet sig igennem i større målestok hos forfattere som finsk-svenske Märta Tikkanen (f. 1935), danske Suzanne Brøgger (f. 1944), norske Liv Kølso (f. 1945), svenske Kerstin Torvall (1925–2010) og islandske Auður Haralds (f. 1947). Og det bliver tydeligt, at kvinderne bidrager til opbrudslitteraturen med genreeksperimenter og en uheld og åbenlys brug af biografisk stof. Eksperimenterne med minimalisme, beatdigtning, dokumentarisme, magisk realisme, nyrealisme og modernisme deler de mandlige og de kvindelige forfattere; men det er kvinderne, der i første omgang lykkes med at bryde skønlitteraturens biografiske tabu og begive sig ind i den privatlivszone, som traditionelt havde omgivet forfatteren.

Det private er politisk

”Det private er politisk” var et af den nye nordiske kvindebevægelses helt store slagord. Det dannede motto i basisgrupperne, hvor kvinder delte deres erfaringer omkring seksualitet, samliv, børn og arbejde. ”Privatiseringen” af store dele af kvindelivet havde gjort kvinders erfaringer usynlige og ugyldige, og det var på tide at bryde de private tabuer og dele sine erfaringer. Hvad der hørte det såkaldte privatliv til, blev set som mulige fælles erfaringer, der måtte frem i lyset, hvis kønsrollerne skulle forandres og kvindelivet sættes

fri. Forfatteren Suzanne Brøgger, som førte sin egen kønspolitiske fane i den ophedede 1970'er-debat om bekendelseslitteratur og privatisme, hævdede i sin skelsættende essaysamling *Fri os fra kærligheden* (1973), at målet måtte være helt at få afskaffet privatlivet.

Jeg mener, at vores privatliv er så vigtigt at det må og bør offentliggøres, for ingen kan være ligeglade med hvordan andre lever, med mindre man er hensunken i en total menneskelig formørkelse.

Flere mandlige litterater var kritiske over for den nye biografisme. Kvindernes bøger var for private, bundet til deres egen historie; de savnede dybest set en kunstnerisk distance og bearbejdning, hed det. Den svenske forfatter Kerstin Thorvall blev skoset for at være ophav til den såkaldte bekendelseslitteratur med sin roman *Det mest forbudne* (1976), mens den danske Vita Andersen (f. 1942) blev bebrejdet for at være alt for privat i sine digte i *Tryghedsnarkomaner* (1977). Der var tale om en kritik, som i tiår efter tiår, ja længe efter at en biografisk og autofiktiv bølge er skyllet hen over nordisk litteratur, er blevet gentaget igen og igen. Mange af kvindernes bøger anfægtede et tilsyneladende vedtaget kunstnerisk ideal om at transformere det personlige og private stof til noget alment og kønsneutralt. Vita Andersens digte blev af den modernistiske kritik anset for at være "perspektivløst private", som kritikeren og forfatteren Jørgen Gustava Brandt udtrykte det i essayet "A som i Vita" (1981).

Men den nordiske kvindelitteratur viste i stor målestok, at den tid var forbi, hvor den litterære kultur blev domineret af "store" kunstnerpersonligheder, der omkalfatrede deres hengemte private kapital i almengyldig kunst. Og næppe havde kvinderne brudt det privates tabu, før mændene fulgte med og gjorde det biografiske stof til åbenlys litterær kilde, æstetisk udfordring og performativ gestus i blandingsformer mellem fiktion og biografi.

Bekendelseslitteratur, autofiktion og senere performativ biografisme blev betegnelser for de mange blandinger af det biografiske, det fiktive og det faktiske, som nordiske forfattere arbejdede med. Og Vita Andersen opnåede at få en renæssance hos flere af de unge forfattere. Hendes to første bøger blev således genudgivet i 2013 af digteren Olga Ravn, der leverede et fremragende forord til Andersens bøger, som nu blev set som skelsættende.

De nye litterære blends mellem det biografiske, det fiktive og det faktiske knuste, som litteraterne Poul Behrendt og Mads Bunch har formuleret det i 2015, modernismens "glasfacade" og skabte nye læsemåder, hvor man kunne kaste sig over studiet af relationerne mellem et værks empiriske forfatter og teksten.

Det blev tillige tydeligt, at også den empiriske forfatter er en figur, der ikke fast kan aftegnes og afgrænses. Den danske forfatter Claus Beck-Nielsen (f.

1963) har eksempelvis udfordret begrebet om den empiriske forfatter med sine forskellige transformationer, blandt andet til figuren ”Madam Nielsen”, der bruger en identitet som en art genfødt Karen Blixen til at forfølge nogle af nutidens store temaer omkring migration og europæisk identitet i sin roman *Invationen. En fremmed i flygtningestrømmen* (2016). Også den danske Christina Hagen (f. 1980) satte spørgsmålstegn ved figuren den empiriske forfatter, da hun i tv-interviews lod sig repræsentere af en ung, smuk danskstuderende kvinde for med syvtommersøm at demonstrere, at medierne interesserer sig mest for de kvindelige forfattere, der tager sig godt ud på fotos. Hun forklarede i en artikel i dagbladet *Politiken* under overskriften ”Man skal ligne en kneppedukke for at blive hørt” (*Politiken*, 23.8.2014), at hun simpelthen protesterede mod mediernes stereotype litterære kvindesrolle.

En sådan protest kunne også ses hos en af kvindelitteraturens pionerer, svenske Kerstin Ekman (f. 1933), som satte et foreløbigt punktum for sit forfatterskab i 2011 med den satiriske roman *Grand final i skojarbranschen*, hvor den smukke og begavede forfatter Lillemor med de rigtige meninger og flair for det offentlige forfatterliv trues med afsløring af sit alter ego, den tykke og rebelske Babba, der faktisk er ophav til alle Lillemors bøger. Romanen er autofiktion om autofiktion, en fortælling, hvor Ekman afslører nutidens stereotype mediering af forfatteren i den litterære kultur og samtidig indsætter den enkelte læser som en autoritet, der kan danne sin egen holdning. Trods de mange medieringer af forfatteren kan autofiktionen spille fortolkningens kort direkte i læserens hænder.

Tendenser i to tiårs litteratur

I 2014 udkom den svenske forfatter Mara Lees (f. 1973) roman *Future Perfect* – der er tale om en kompleks roman om den vilde og smukke syerske Dora, hendes to sønner Lex og Trip og den gådefulde pige Chandra, som de alle forelsker sig i. Romanens titel, bøjningsformen ”førfremtid”, peger på, hvorledes stumper og stykker af fortidige og nutidige forestillinger om galskab, seksualitet og andethed flagrer rundt om personerne og gør deres fremtid mærkeligt afsluttet og lukket. Dora syr tøj til handicappede og bliver ejer af den såkaldt ”grønne bog”, *L'amovibla: The art of sewing and survival*, om en mytisk klædedragt, hvis oprindelse fortaber sig langt tilbage i historien, men som måske er et gådefuldt erotisk frigørelsessymbol. Chandra ender med at fortsætte Doras projekt ved at komme i lære som syerske, men romanens sindrige handling peger på, hvor svært det er at slippe ud af kulturens spind af betydninger, tankeformer og fordomme.

Mara Lees modernistiske fortælling er et eksempel på de meget forskelligartede udtryksformer, der tages i anvendelse af de nordiske forfattere

i deres forsøg på kunstnerisk at beskrive de sproglige og kropslige normer, der findes i nordisk kultur, og som udgrænser en adfærd og tankegang, der afviger kønsligt og etnisk. Både mandlige og kvindelige forfattere har fat i disse emner og temaer, men det har været kvinderne, der tidligt i det nye årtusind gav tematikken en særlig styrke med bøger af Maja Lee Langvad (f. 1980), der stammer fra Korea og er adopteret til Danmark, og Athena Farrokhzad (f. 1983), der er svensk digter med en iransk baggrund.

De kunstneriske former, der tages i anvendelse af de kvindelige forfattere i de seneste tiår, er ofte eksperimentelle, og forskellige genrer og kunstarter blander sig, selv om højmodernismen i amerikansk og europæisk kvindelitteratur fra Virginia Woolf (1882-1941) og Edith Södergran (1892-1923) til Ingeborg Bachmann (1926-1973) og Joy Carol Oates (f. 1938) er klangbund.

Sammen med den eksperimentelle, kunstneriske udforskning af normer og værdisæt, ser vi også nogle af de store gamle temaer i nordisk kvindelitteratur blive taget op i den nyeste kvindelitteratur.

Moderskabet, kærlighedsforholdet og historien er klassikere i kvindelitteraturen, men tiderne skifter, og de nordiske velfærdsstaters opbygning og transformation i de første tiår af det 21. århundrede resulterer i, at tematikken er fornyet og forandret. Den danske forfatter Kirsten Thorup (f. 1942), der debuterede tilbage i 1967, har ofte vendt og drejet moderskabet som tema, men i romanen *Erindring om kærlighed* (2016) bliver skildringen af moderskabets problematik vævet sammen med skildringen af velfærdssamfundets skyggesider. Thorups hovedperson Tara kæmper med at sørge for sin datter Siri under vilkår, der socialt og psykologisk er vanskelige. Tara har svært ved at forstå Siris behov og skammer sig over sin uformåenhed, mens datteren på sin side ikke vil tage imod sin mors kærlighed og insisterer på den selvstændighed, hun bliver tvunget ud i, da moren ikke kan magte livet med Siri. Det komplicerede mor-datter-forhold bliver en allegori over velfærdsstaten, der ideelt set vil sine borgere det bedste, men samtidig ofte er uformående og besidderisk. Bærende i romanen er en vision om, at moderskabets gode kræfter kunne få større betydning politisk og etisk. Romanen munder ud i, at Siri bruger moderskabstematikken i et stort performativt kunstværk, hvor hun formulerer håbet om en bedre fremtid.

En mors ambivalente følelser over for sit nyfødte barn finder stærke fortolkninger hos flere forfattere i det første tiår af det 21. århundrede. Danske Maja Lucas' (f. 1978) tekstbog *Mor. En historie om blodet* (2016) skildrer i et nøgent sprog, hvordan tabuerne om usikkerheden, de negative følelser og trætheden nedbryder moren. Ambivalensen over for et lille krævende barn kan stadig skabe skyld og skam i kvinder/mødre, som med kulturens

modermælk får den selvopofrende madonna-moder trukket ned over sig. Lucas' bog viser, at kvindekroppen ikke altid indeholder et utømmeligt reservoir af opofrende modsætningsløs kærlighed. Norske Benedicte Meyer Kroneberg (f. 1972) skildrer morfiguren ud fra både den voksne datters og barnets synsvinkel i romanen *Ingen skal høre hvor stille det er* (2011). Moren, der i den voksne verden rubriceres som sindslidende, er i barnets optik både den vilde "krage", som barnet har hemmeligheder med, den stille, depressive "natfugl" og den rolige "mamma", men først og fremmest er datteren loyal over for de forskellige versioner af "mor", og loyaliteten indebærer, at hun som voksen konfronterer faren med den fortrængte sandhed om morens selvmord. Fortællingen afslører med sit skarpe blik de forventninger og bortforklaringer, familiens medlemmer vikler hinanden ind i.

Man kan spørge om, hvorvidt tematikken om mødre, fædre og døtre bliver tilføjet noget nyt i de første tiårs litteratur. Og et svar kunne være, at moderskab og faderskab er genstand for mange afslørende nordiske blikke, og at det nordiske velfærdsliv ser ud til at stille både kvinder og mænd alene i verden, isoleret fra hinanden, også selv om de lever i nære relationer som forældre og børn. Danske Naja Marie Aidts (f. 1963) internationalt succesfulde noveller i *Bavian* (2007) skildrer således den kejtethed, usikkerhed, angst, aggression og grusomhed, der kan beherske de nære relationer. Flere af personerne befinder sig kun en enkelt replik eller en lillebitte gestus fra at udtrykke en afgrundsdyb foragt for hinanden. Christina Hesselholdts (f. 1962) serie om kvinden Camilla, hvis første bind, *Camilla and the Horse*, udkom i 2008, udvikler den vigtige ensomhedstematik, mens norske Linn Ullmanns roman *De urolige* (2016) giver fraværs- og ensomhedstematikken en særlig styrke derved, at hun fortæller om sit personlige forhold til sine berømte forældre Ingmar Bergman og Liv Ullmann. Ensomhedstematikken forbindes her med et kunstnertema, og romanen udtrykker en eksistentiel pointe om, at der findes en stærk længsel hos både far, mor og datter efter nære relationer og efter at beherske fortællingen og bruge dens kræfter i deres selvfortolkning. Romanen bliver dermed også fortællingen om en kamp om historien og selvfortolkningen.

Historiske temaer har været vigtige i nyere nordisk litteratur både i det 20. århundrede og de første tiår af det 21. århundrede. De kvindelige forfattere har bidraget til den historiske fortælling dels ved at fortælle om fortidens glemte og overset kvindeliv, som finske Rakel Liehu (f. 1939) har gjort det i sin roman *Helene* (2005) om billedkunstneren Helene Schjerfbeck, dels ved at bruge historiske rammer til at understrege og oplyse eksistentielle tematikker, som Ida Jessen (f. 1964) gør det i *En ny tid* (2016), og den ålandske forfatter Ulla-Lena Lundberg (f. 1947) har gjort det i sine nyere bøger. I 2012 tog Ulla-Lena Lundberg en tråd op fra sin roman *Marsipanssoldaten* (2001) om

Alba Giertz. 2015. A gift that can't be taught.

den finsk-russiske Vinterkrig og udgav romanen *Is* om livet lige efter Anden Verdenskrig på nogle småøer i Ålands skærgård. Romanen udmærker sig ved sin fintmærkende skildring af øboernes liv i en samhørighed med naturen, som er på vej til at forsvinde. Men *Is* er ikke en almindelig udkantsfortælling om forfaldet i miljøer langt fra økonomiske og kulturelle centre. Den fortæller stiltødt om de eksistentielle og følelsesmæssige vilkår i et samfund, hvor alle er dybt afhængige af hinanden, af naturen og af åndelige magter, der var gamle, da Jesus var ung, som en af øboerne udtrykker det. Det tilrejsende præsteægtepar og øboerne danner en kontrast, men fortællingen er solidarisk med de værdier, de hver især repræsenterer, selv om de faktisk strider mod hinanden. Romanen handler om kærligheden mellem præsten og hans kone, men den er også en kærlighedserklæring til et sted og et stykke nordisk natur.

De historiske fortællinger tager ofte temaer op fra tiden omkring Anden Verdenskrig, men også ungdomsoprøret, kvindebevægelsen og de nye kunstneriske miljøer behandles enten med individet eller familien som hovedperson. Danske Anne Lise Marstrand-Jørgensen (f. 1971) og Katrine Marie Guldager (f. 1966) har i store familieromaner fortalt om et nyt kvindelivs tilblivelse, om kvindefrigørelsens omkostninger og de mange dyrekøbte erfaringer. En yngre generation af kvindelige forfattere ser her usentimentalt på både det gamle og det nye kvindeliv.

Kærlighed og parforhold og konflikter mellem kønnene spiller en hovedrolle i denne litteratur, og i Sverige blev Lena Anderssons (f. 1970) roman *Egenmäktigt förfarande – en roman om kärlek* (2013) startskud til en ophedet debat om den såkaldte kulturmand. Anderssons roman handler om den begavede forfatter Ester, der falder for en sådan kulturmand, den charmerende kunstner Hugo Rask. Hun er langt mere interesseret i ham, end han er i hende, og hendes selvstændighed nedbrydes. Dermed bliver Esters forelskelse mere og mere ulykkelig og stalker-agtig. Forholdet mellem Ester og Hugo kan opfattes som en allegori over magtstrukturer i det nordiske kulturliv. Kulturmænd som Hugo forfører og erotiserer deres omverden, men udøver også en kontant magt, som betyder, at deres ideer bliver fremherskende. Mens 1970'er-litteraturen debatterede den såkaldte "knudemand", der ikke kunne udtrykke sine følelser, handler en af de litterære debatter i 2010'erne om, hvordan gamle undertrykkelsesmønstre og magtstrukturer stikker hovedet frem i det møndæne og blomstrende nordiske kulturliv, hvor kvindelige forfattere ellers er talrige. Et højdepunkt nåede debatten, da den svenske litterat Ebba Witt-Brattström (f. 1953), redaktør af *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, udgav essaysamlingen *Kulturmænd och andra texter* (2016) efterfulgt af sin litterære debut *Århundredets kärlekskrig* (2016), hvor hun baseret på sin eget liv og især sit ægteskab med et af Svenska Akademiens ledende medlemmer, Horace Engdahl, hudfletter en mandlig dominans i parforhold og kulturliv, som i hendes optik lever i bedste velgående. Witt-Brattströms værk trækker, som titlen antyder, linjer tilbage til Märta Tikkanens (f. 1935) 1970'er-klassiker, *Århundredets kærlighedseventyr* (1977) som en påmindelse om, at det opbrud i den litterære kultur, som dengang blev indvarslet, stadig er i fuld gang.

De i alt 20 artikler, vi bringer i denne opdatering af *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, tegner et omrids af de mange nye stemmer og temaer, der er kommet til, siden vi i 1998 publicerede det sidste bind af den trykte 5-bindsversion af værket. Artiklerne fortæller om nye temaer og genrer fra femikrimierne til de store fortællere og fremragende lyrikere, som nordisk kvindelitteratur tæller i dag. Også de mange eksperimenter på tværs af genrer beskrives. Artiklerne griber fortrinsvis stoffet tværnordisk an og forsøger at vise, hvordan litteraturens nye kvinder har været med til at nedbryde kønsstereotyperne og bruge litteraturen som et eksperimentarium. Vi har desværre ikke plads til at få alle vigtige og betydelige forfattere omtalt. Men vi åbner en dør for læseren, så man selv kan gå på videre opdagelse i den vidt forgrenede nordiske kvindelitteratur.